



Л.Г. Шморгун

Головний редактор журналу “Проблеми інноваційно-інвестиційного розвитку”, доктор економічних наук, професор, академік Української академії наук, м. Київ

ПРЯМІ ІНОЗЕМНІ ІНВЕСТИЦІЇ В ЕКОНОМІКУ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ ЗАЛУЧЕННЯ ТА ГАЛУЗЕВОГО СПРЯМУВАННЯ

Проаналізовано надходження прямих іноземних інвестицій в економіку України в розрізі основних країн-інвесторів, їх спрямування в найголовніші сфери економічної діяльності та розподіл за регіонами. Показано, що на фоні загального зростання вкладень прямих іноземних інвестицій спостерігається тенденція до уповільнення щорічних темпів їх надходження та навіть відплив раніше вкладених окремими країнами капіталів. Наголошено на недоліках у галузевому та регіональному спрямуванні прямих іноземних інвестицій. Вказано на необхідності розробки урядових заходів щодо поліпшення інвестиційного клімату в країні та раціональнішого спрямування вкладів іноземних інвесторів.

Ключові слова: прями іноземні інвестиції, іноземний капітал, іноземні інвестори, офшорні компанії, види економічної діяльності, інвестиційний клімат.

Актуальність проблеми. Потреба в залученні прямих іноземних інвестицій (далі — ПІІ) в економіку України пояснюється передусім недостатнім вкладанням внутрішніх чистих інвестицій в основний капітал, що обумовлює застійний характер вітчизняної економіки [1]. Тому безперечно актуальним є дослідження реалій надходження в нашу країну ПІІ, спрямування їх за видами економічної діяльності та регіонами.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У ґрунтовній науковій праці Міжнародного центру перспективних досліджень незалежної неприбуткової дослідницької організації, що ставить перед собою завдання інтелектуального забезпечення прийняття політичних рішень в Україні, викладено теоретичні основи іноземного інвестування: суть ПІІ і форми їх здійснення, типи цих інвестицій у країни з перехідною економікою та способи їх входження на ринки цих країн, типові пере-

шкоди іноземним компаніям у вкладанні коштів. У праці також проаналізовано надходження в Україну ПІІ порівняно з міжнародними показниками до 2000 р. включно, що виявились одними з найнижчих серед країн Східної Європи і СНД (52 дол. США на одну особу) [2]. Сучасний стан ПІІ в економіку України відображено у розвідці компанії “Ернст енд Янг” — міжнародного лідера з аудиту, оподаткування і права. Згідно з оцінками цієї компанії у Центральній та Східній Європі з 2000 по 2010 рр. Україна займала 10 місце як за кількістю інвестиційних проектів, так і за кількістю створених робочих місць. Негативною тенденцією є те, що вона посіла третє місце за вкладеннями ПІІ у фінансові послуги. Водночас дуже мало спрямовувала ПІІ у виробництво, тоді як у Центральній та Східній Європі цей показник сягав 50 %. Наголошено, що в Україні для бізнес-клімату характерні корупція, затримки на митниці, зволікання з поверненням ПДВ, що набули загрозливого характеру [3].

Мета статті — дослідити особливості надходження іноземних інвестицій в економіку України від найважливіших зарубіжних країн-інвесторів, їх спрямування за видами економічної діяльності та регіонами.

Виклад основного матеріалу. Статистична звітність про залучення та використання іноземних інвестицій дає змогу дослідити:

- зміни в динаміці обсягів вкладених в економіку України ПІІ у розрізі основних зарубіжних країн-інвесторів;
- зміни в частках кожної з зарубіжних країн-інвесторів у формуванні загальних обсягів ПІІ;
- тенденції у спрямуванні ПІІ за видами економічної діяльності;
- розподіл ПІІ за регіонами.

Основні досягнення України в залученні ПІІ за даними сайту “Invest Ukraine” такі: загальний обсяг цих інвестицій станом на 31 грудня 2011 р. становив 49 362 млн дол. США, на одну особу припадало 1084 дол. США; у 2011 р. відбулося зростання ПІІ на 10 % порівняно з 2010 р. [4]. Проте ці досягнення слід розглядати через призму певних застережень, що виникають у результаті аналізу щорічних даних про надходження ПІІ за 2006—2011 рр. (табл. 1).

Таблиця 1. Кумулятивні обсяги і щорічні прирости прямих інвестицій в економіку України*

| Показники | Роки | | | | | |
|--|----------|----------|----------|----------|----------|----------|
| | 2006 | 2007 | 2008 | 2009 | 2010 | 2011 |
| 1 | 2 | 3 | 4 | 5 | 6 | 7 |
| Кумулятивні обсяги ПІІ, млн дол. США | 21 607,3 | 29 542,7 | 35 616,4 | 40 053,0 | 44 806,0 | 49 862,3 |
| Індекси кумулятивних обсягів ПІІ з постійною базою (2006 р. = 100,0) | 100,0 | 136,7 | 164,8 | 185,4 | 207,4 | 228,4 |
| Ланцюгові індекси кумулятивних обсягів ПІІ (до попереднього року, %) | — | 136,7 | 120,5 | 112,5 | 111,9 | 110,2 |

Закінчення табл. 1

| 1 | 2 | 3 | 4 | 5 | 6 | 7 |
|--|---|--------|--------|--------|--------|--------|
| Щорічні прирости ПІІ, млн дол. США | — | 7935,4 | 6073,7 | 4436,6 | 4753,0 | 4556,3 |
| Ланцюгові індекси щорічних приростів ПІІ (до попереднього року, %) | — | 100,0 | 76,5 | 73,0 | 107,1 | 95,9 |

* Джерело. Складено і обчислено автором за даними: Україна в цифрах у 2011 р. : короткий стат. довідник. — К., 2012. — С. 145.

За даними табл. 1 кумулятивні обсяги ПІІ зросли протягом 4—6 років у 2,3 рази і це є досить високим показником. Але при цьому простежується тенденція до уповільнення надходжень, про що свідчить динаміка ланцюгових індексів: після найвищого приросту — 36,7 % у 2007 р., щорічні прирости кумулятивних обсягів ПІІ зменшувались щорічно з 20,5 до 10,2 %. Особливо помітно виявляється ця тенденція на прикладі абсолютних щорічних приростів, які після 2007 р. постійно зменшувались.

У формуванні динаміки ПІІ в економіку України різну роль відіграють основні країни-інвестори (табл. 2).

Таблиця 2. Основні характеристики ПІІ, вкладених головними країнами-інвесторами в економіку України

| Країни-інвестори | Обсяги на кінець 2011 р., млн дол. США | Зростання протягом 2007—2011 рр., разів | Частка країн у загальних обсягах, % | |
|---------------------------|--|---|-------------------------------------|---------|
| | | | 2006 р. | 2011 р. |
| 1 | 2 | 3 | 4 | 5 |
| Всього вкладено в Україну | 49 362,3 | 2,3 | 100,0 | 100,0 |
| Кіпр | 12 645,5 | 4,00 | 14,7 | 25,6 |
| Німеччина | 7386,4 | 1,3 | 25,8 | 15,0 |
| Нідерланди | 4822,8 | 3,14 | 7,1 | 9,8 |
| Російська Федерація | 3594,5 | 3,59 | 4,6 | 7,3 |
| Австрія | 3423,1 | 2,09 | 7,6 | 6,9 |
| Велика Британія | 2508,2 | 1,60 | 7,2 | 5,2 |
| Франція | 2239,7 | 2,7 | 3,8 | 1,5 |
| Швеція | 1744,0 | 12,7 | 0,6 | 3,5 |
| Віргінські Острови | 1607,0 | 2,0 | 3,7 | 3,2 |
| США | 1943,1 | 0,75 | 6,5 | 2,1 |
| Італія | 965,9 | 7,3 | 0,6 | 2,0 |
| Швейцарія | 960,3 | 1,7 | 2,7 | 1,9 |
| Польща | 875,5 | 2,2 | 1,8 | 1,8 |
| Угорщина | 686,1 | 1,8 | 1,7 | 1,4 |

Закінчення табл. 2

| 1 | 2 | 3 | 4 | 5 |
|-------------|--------|-----|------|-----|
| Люксембург | 493,8 | 5,2 | 0,4 | 1,0 |
| Інші країни | 4375,4 | 1,8 | 11,0 | 8,9 |

* Джерело. Складено і обчислено автором за даними: Україна в цифрах у 2011 р. : короткий стат. довідник. — К., 2012. — С. 145.

Роль кожної країни в інвестуванні економіки України характеризується обсягами вкладених за станом на кінець 2011 р. інвестицій та показниками їх зростання за останні 6 років, а також змінами їхніх процентних часток у загальних інвестиціях.

Найбільшим вкладником ПІІ виявився Кіпр, частка якого в загальних інвестиціях зросла з 14,4 у 2006 до 25,6 % у 2011 р. Якщо до них додати надходження коштів з Віргінських Островів, Швейцарії та Люксембурга, то виявиться, що понад 30 % іноземних інвестицій — це вклади офшорних компаній. Другою за величиною вкладених інвестицій є Німеччина, але при цьому потрібно зазначити, що протягом останніх років їх обсяг майже не збільшився (зріс всього на 30 %), а частка в загальних інвестиціях зменшилась з 25,8 у 2006 до 15,0 % у 2011 р. До лідерів з інвестування економіки України належать Нідерланди, частка яких у загальних інвестиціях сягає майже 10 %.

Крупним вкладником-інвестором в економіку України є наш стратегічний партнер — Російська Федерація: протягом 2007—2011 рр. її інвестиції зросли в 3,6 разу, а їх частка в загальних інвестиціях збільшилася з 5 до майже 10 %. Проте багато експертів висловлюють сумніви щодо вигод України від російських вкладень: “Особливістю останніх років є масивний наплив російського капіталу. Російські компанії цікавляться не стільки інтеграційними напрямками України, скільки інвестиційно привабливими та стратегічно важливими українськими підприємствами [5]”.

Крупними інвесторами в економіку України виявилися Австрія, Велика Британія і Франція, хоча вкладення останньої в 2011 р. зменшились на 6 % порівняно з попереднім роком. Згідно зі статистичними даними у 2011 р. порівняно з попереднім роком зменшились надходження коштів з Італії, Польщі та Угорщини.

Унікальною є ситуація, що склалася в динаміці інвестування економіки України Сполученими Штатами Америки. На тлі зростання ПІІ, що надходять з інших країн, відбувається щорічний відплив раніше вкладених американських коштів. Так, порівняно з попередніми роками у 2009 р. обсяг вкладених американських інвестицій зменшився на 10,6 %, у 2010 р. — на 11,5 і у 2011 р. — на 10 %. Всього за період 2007—2011 рр. їх обсяг зменшився на 421,5 млн дол. США, або на 25 %, а частка в загальних інвестиціях — з 6,5 у 2006 до 2,0 % у 2012 р.

ПІІ виконуватимуть позитивну роль за умови, коли їх спрямовуватимуть у провідні галузі економіки, що сприяють розвитку всієї виробничої інфраструктури народногосподарського комплексу. Про тенденцію змін і фактичне спрямування ПІІ за видами економічної діяльності свідчать дані табл. 3.

Таблиця 3. Спрямування ПІІ в Україні за видами економічної діяльності

| Види економічної діяльності | Зростання за видами економічної діяльності протягом 2006—2011 рр., разів | Частка в загальному обсязі інвестицій, % | |
|---|--|--|---------|
| | | 2006 р. | 2011 р. |
| 1 | 2 | 3 | 4 |
| Всього | 2,3 | 100,0 | 100,0 |
| Сільське господарство, мисливство, лісове господарство | 2,1 | 1,8 | 1,6 |
| Промисловість | 2,5 | 28,3 | 30,9 |
| — добувна; | 3,7 | 1,9 | 3,0 |
| — переробна; | 2,4 | 26,1 | 26,5 |
| — виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів; | 1,6 | 6,0 | 4,2 |
| — легка; | 1,1 | 0,6 | 0,3 |
| — оброблення деревини та виробництво виробів з деревини, крім меблів; | 1,4 | 1,0 | 0,6 |
| — целюлозно-паперове виробництво; | 1,6 | 0,7 | 0,5 |
| — виробництво коксу, продуктів нафтоперероблення; | 2,2 | 1,0 | 0,9 |
| — хімічна та нафтохімічна; | 2,0 | 3,3 | 2,8 |
| — виробництво іншої неметалевої мінеральної продукції; | 2,3 | 1,8 | 1,8 |
| — металургійне виробництво; | 4,4 | 6,6 | 12,3 |
| — машинобудування; | 1,3 | 4,3 | 2,5 |
| — інші галузі промисловості | 1,6 | 0,8 | 0,6 |
| Виробництво та розподілення електроенергії, газу та води | 8,7 | 0,3 | 0,4 |
| Будівництво | 3,6 | 3,9 | 6,1 |
| Торгівля, ремонт автомобілів, побутових виробів | 2,0 | 12,0 | 10,5 |
| Діяльність готелів і ресторанів | 1,4 | 1,5 | 0,9 |
| Діяльність транспорту і зв'язку | 2,1 | 4,3 | 3,8 |
| Фінансова діяльність | 3,3 | 11,4 | 33,1 |
| Операції з нерухомим майном | 3,2 | 8,4 | 11,6 |
| Нерозподілені за видами економічної діяльності обсяги інвестицій | — | 26,3 | — |

* Джерело. Складено і обчислено автором за даними: Україна в цифрах у 2006 р.: короткий стат. довідник. — К., 2007. — С. 141; Україна в цифрах у 2011 р.: короткий стат. довідник. — К., 2012. — С. 146.

Подані в таблиці види економічної діяльності можна об'єднати в дві групи: виробничі види економічної діяльності (промисловість, сільське господарство і будівництво), і види економічної діяльності, які умовно можна назвати галузями обслуговування. Якщо проаналізувати структуру ПІІ у 2011 р. за цими групами, то виявиться, що у виробництво було спрямовано близько 40 %, а у діяльність галузей обслуговування — понад 60 % інвестицій.

Найважливішим видом економічної діяльності для вкладання іноземних інвестицій, безперечно, є промислове виробництво. За даними табл. 3 ПІІ у промислове виробництво протягом 2006—2011 рр. зросли в 2,5 разу, але їх частка порівняно з 2006 р. збільшилась лише на 2,6 % і становила 30,9 % загального обсягу іноземних інвестицій.

Серед промислових галузей найбільш привабливою для іноземних інвесторів виявилась металургійна: якщо в 2006 р. частка вкладень у металургію становила 6,6 % загального обсягу, то в 2011 р. вона збільшилась до 12,3 %. За цей самий час в загальному обсязі зменшились частки іноземних інвестицій, вкладених у всі інші промислові галузі. Це, насамперед, відобразилося на виробництві харчових продуктів і хімічній та нафтохімічній промисловості. Але найбільш негативна тенденція склалася у надходженні ПІІ у машинобудування (виробництво машин та устаткування, виробництво електричного, електронного та оптичного устаткування, виробництво транспортних засобів та устаткування). Прямі іноземні інвестиції в машинобудівельні галузі протягом 2006—2011 рр. зросли лише на 30 %, а їхня частка в загальному обсязі зменшилась з 4,3 до 2,5 %. Як зазначив доктор економічних наук С. Кораблін: «Іноземний капітал в Україні цікавився збутом імпортової продукції, просуванням її продажу, кредитуванням її закупівель, оптовою і роздрібною торгівлею, будівництвом житлової та офісної нерухомості. Він цікавився будь-чим, тільки не промисловими інвестиціями і технологіями. Чи варто йому в цьому дорікати? У жодному разі. Від нього цього просто не слід було очікувати. Це завдання мала вирішувати держава, виставляючи попереджувальні прапорці на споживчому кредитуванні і виштовхуючи капітал в обробну промисловість. Але цього не зробили» [6].

Натомість зросли обсяги ПІІ у галузі обслуговування (окрім торгівлі та діяльності готелів і ресторанів), істотно збільшилась їх частка в загальному обсязі інвестицій. Серед усіх видів економічної діяльності, у які надходили ПІІ, найпривабливішою для інвесторів виявилась фінансова. У 2011 р., як свідчать дані табл. 3, у фінансову діяльність згідно зі статистикою було спрямовано 11,4 % ПІІ, але, як бачимо, на кінець року в банках перебували нерозподіленими за видами діяльності 26,3 % загального обсягу інвестицій, тобто їх можна вважати такими, що використовуються у фінансовій діяльності. Тобто фінансова сфера отримала 37,7 % (11,4 % + 26,3 %) інвестицій. Таке припущення підтверджується тим, що в 2011 р. у фінансову діяльність було спрямовано майже таку саму частку іноземних інвестицій від їх загального обсягу (33,1 %).

Розподіл ПІІ за регіонами відбувається за видами економічної діяльності. Найбільше інвестицій вкладено у м. Київ — у 2001 р. їх частка становила 49,5 % від загального обсягу. І в цьому немає нічого дивного: Київ є центром як фінансової, так і різних форм комерційної

діяльності. На другому місці за обсягами вкладених іноземних інвестицій — Дніпропетровська обл. (16,2 %), де зосереджено основне металургійне виробництво. Досить високі показники вкладень іноземних інвестицій у Харківській і Донецькій обл. — відповідно, 5,6 і 5,1 % від загального їх обсягу. Проте в 15 областях ПП становлять менше 1 %, а в Кіровоградській, Тернопільській і Чернівецькій областях — лише по 0,1 % від загального обсягу [7].

Висновки і пропозиції. В останні роки уповільнились темпи зростання ПП в економіку України з таких основних країн-інвесторів, як Німеччина, Велика Британія і Австрія, внаслідок чого помітно зменшилася їх частка у загальних обсягах ПП. А низка країн (зокрема Сполучені Штати Америки) скоритили обсяг інвестованих раніше капіталів. Водночас високими темпами надходять інвестиції з офшорних компаній.

Уповільнення темпів надходження ПП і навіть відплив раніше вкладених іноземних капіталів свідчить про несприятливий інвестиційний клімат у країні, що потребує виявлення перешкод для інвестування та причин відпливу вкладених раніше іноземних капіталів із метою виправлення наявних недоліків у взаємодії з іноземними інвесторами.

Спостерігається негативна тенденція у спрямуванні ПП за видами економічної діяльності, що проявилось у зменшенні їх надходжень у виробництво та зростанні вкладень у фінансову сферу. Тому виникла потреба в розробленні та застосуванні державними органами стимулів для залучення ПП, передусім у ті промислові галузі, які обумовлюють розвиток всієї інфраструктури народногосподарського комплексу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Шморгун Л. Валові інвестиції в основний капітал як фактор зростання валового внутрішнього продукту: 1996—2010 рр. / Л. Шморгун // Проблеми інноваційно-інвестиційного розвитку. — 2012. — № 4. — С. 23—31.
2. Прямі іноземні інвестиції // Перспективні дослідження. — 2000. — № 11. — 64 с.
3. Звіт про прямі іноземні інвестиції в Україну. 2011 р. [Ел. ресурс] / Ernst&Young. — Режим доступу : <http://www.ukrproject.gov.ua/sites/default/files/files/Ukraine-FDI-Report-2011-Ukr.pdf>.
4. Прямі іноземні інвестиції в Україну [Ел. ресурс] / Сайт “Invest-Ukraine”. — Режим доступу: <http://investukraine.com/uk/whv-ukraine/foreign-direct-investments-to-ukraine>.
5. Прямі іноземні інвестиції [Ел. ресурс]. — Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/wiki/>.
6. Кораблін С. Лібералізація // Дзеркало тижня. — 2012. — 17 лист.
7. Україна в цифрах у 2011 р. : короткий стат. довідник. — К., 2012. — С. 147.

Надійшла до редакції 09.01.2014

Шморгун Л.Г. *Прямые иностранные инвестиции в экономику Украины: проблемы привлечения и отраслевой направленности.*

Проанализированы поступления прямых иностранных инвестиций в экономику Украины в разрезе основных стран-инвесторов, их направление в главные сферы экономической деятельности и распределение по регионам. Показано, что на фоне общего роста вложений прямых иностранных инвестиций наблюдается тенденция к замедлению ежегодных темпов их поступления и даже отток ранее вложенных капиталов по отдельным странам. Отмечено недостатки в отраслевом и региональном на-

правлении прямых иностранных инвестиций. Указано на необходимости разработки правительственных мер по улучшению инвестиционного климата в стране и более рационального направления вкладов иностранных инвесторов.

Ключевые слова: прямые иностранные инвестиции, иностранный капитал, иностранные инвесторы, оффшорные компании, виды экономической деятельности, инвестиционный климат.

Shmorgun L.G. *Foreign direct investment in Ukraine: problems of attracting and directing in sectors of economy.*

In this paper the analysis of foreign direct investments in Ukraine by countries of investors, by focusing on the main areas of economic activity and by regions is made. A mention should be made that despite the overall growth of foreign direct investments the pace of their annual income tends to slow down and even previously invested capital from several countries is withdrawn. It is specially noted that there are shortcomings in the sectoral and regional targeting of foreign direct investments. Much attention is given to the necessity of government measures to improve the investment climate in the country and a more rational directing of funds of foreign investors.

Keywords: foreign direct investments, foreign capital, foreign investors, offshore companies, areas of economic activity, investment climate.